

Gorbaçýowyň, Ýelsiniň, Putiniň teklipleri we «daşkelle» NATO

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Gorbaçýowyň, Ýelsiniň, Putiniň teklipleri we "daşkelle" NATO

GORBAÇÝOWYŇ, ÝELSINIŇ, PUTINIŇ TEKLIPLERI we «DAŞKELLE» NATO

Haýsysy has wajyp – ýüz müňlerçe ukraindir rusuň ölmegi we ýaralanmagymy ýa-da ýüz milliardlarça dollarlyk «rekord girdeji»?

Gaýa-gopuz ýok ýerden ABŞ-nyň Döwlet Howpsuzlyk arhiwi taryhy resminamalaryň birini köpçüligiň dykgatyna ýetirdi. Herňiçik-de bolsa, otuzynjy ýyl dolanşygynda inçelik bolar diýip düşünendirler-dä. Çünki waka 1994-nji ýylyň 14-nji ýanwarynda Moskwanyň golaýyndaky Nowo-Ogarýowoda bolup geçýär.

Näme waka bolup geçendir öýdýärsiňiz? Russiýanyň we ABŞ-nyň prezidentleri Boris Ýelsin bilen Bill Klintonyň arasynda bolan duşuşyk. Birnäçe gün öň onuň resmi maglumatlary mälim edildi. Arhiw bu duşuşygyň pikir edilişinden has möhümdigini orta

goýýar. Çünki rus lideri «Barybir NATO-ny giňeltmek pikiriňiz bar bolsa, guramanyň hataryna birinji goşuljak ýurt biz bolalyň» diýýär.

O nädip beýle bolýar? «NATO-nyň agzasy Russiýa» boljak zatmy, heý?

Bu soragyň jogabyny biraz soňuna goýup, ilki NATO-nyň kyssasyna gysgaça ser salalyň.

NATO elmydama giňäp durmaly diýen zat barmy?

Harby pakt 12 ýurduň gatnaşmagynda 1949-njy ýylda guruldy we şu günr çenli giňele-giňele geldi (1952-nji ýyldaky birinji giňelmesinde Türkiýe we Gresiýa ýaranlyga agza edilipdi).

Segsenji ýyllaryň ahyrynda sowet lideri Mihail Gorbaçýow halkara parahatçylygy üpjün etmek we ýaragsyzlanmak boýunça işjeň rol oýnady. Şol geçen döwürde birnäçe faktor sosialistik sisyema diýilýän ýurtlaryň dargamagyna, 1991-nji ýylyň soňky günlerinde-de Sowet Soýuzynyň çagşamagyna getirdi.

1991-nji ýylyň 1-nji iýulynda sosialistik blogyň harby topary bolan Warşawa pakty öz-özünü ýatyrdy. Şeýle şertlerde «oňa garşydaşlykda gurlan NATO hem şeýle ädimi ädermidi?» Ýatyrjakmy, heý!..

ABŞ we NATO 1990-njy ýylda paktyň «Gündogara tarap bir millimetrem süýşmejekdigine» söz beripdi. Emma munuň hiç hili kepilligi, şertnamasy ýokdy. Has açyk aýdanda, Gorbaçýow aldanyrdy.

NATO-nyň hemişe duşmana mätäçligi bardy. «Kommunizm howpy» we SSSR aradan aýrylypdy. Başga bir duşman tapmalydy.

Bu tagalla gaty kän garaşdyrmaly etmedi. Moskwa öňki ýerinde durdy, «erbetlik ruslaryň genlerine siňen bolmalydy». Netijede täze Russiýa we aradan geçen wagtyň dowamynda Hytaý (ýagdaýa görä Eýran, Demirgazyk Koreýa we başgalar) duşman tapma mätäçligine kynçylyksyz jogap beripdiler.

NATO häzire çenli dürli bahanalar bilen dokuz gezek giňedi. Ýakynda Şwesiýa bilen onunjy gezek giňär.

Togsanynjy ýyllaryň dowamynda uzak wagtlaýyn taýýarlyklary gören NATO 1999-njy ýylda Çehiýany, Wengeriýany, Polşany hataryna goşupdy. Muny duruzyp bolmajagyna göz ýetiren Ýelsin kyrk ýyl öň «»Barybir durmajak bolsaňyz, guramanyň hataryna

birinji goşuljak ýurt biz bolalyň» diýipdi. Klinton gümmi-sümmä urup gepi başga ýana sowupdy.

- **Putin: Bizi NATO alyň**

1999-njy ýylyň soňky gününde Ýelsin wezipesini Wladimir Putine tabşyryp, işden gitdi. Täze lider bir tarapdan «SSSR-iň dargamagynyň XX asyryň iň uly tragediýasydygyny» aýdýardy, beýleki bir tarapdanam Sowet Soýuzynyň gowşamagynda ABŞ bilen giren ýaraglanma ýaryşynyň ýaramaz täsirini analiz etmäge synanyşýardy.

Biraz wagtdan soň Klinton bilen geçiren duşuşygynda «Bizi-de NATO alyň» teklibini beren Putin jogap ýerine gümmi-sümmä urlan düşnüksiz sözleri eşidipdi. Hut şol wagtam NATO täze giňelmä taýýarlyk görüp ýördi.

«2001-nji ýylyň 11-nji sentýabr teraktyndan» soň bu gezek Jorj

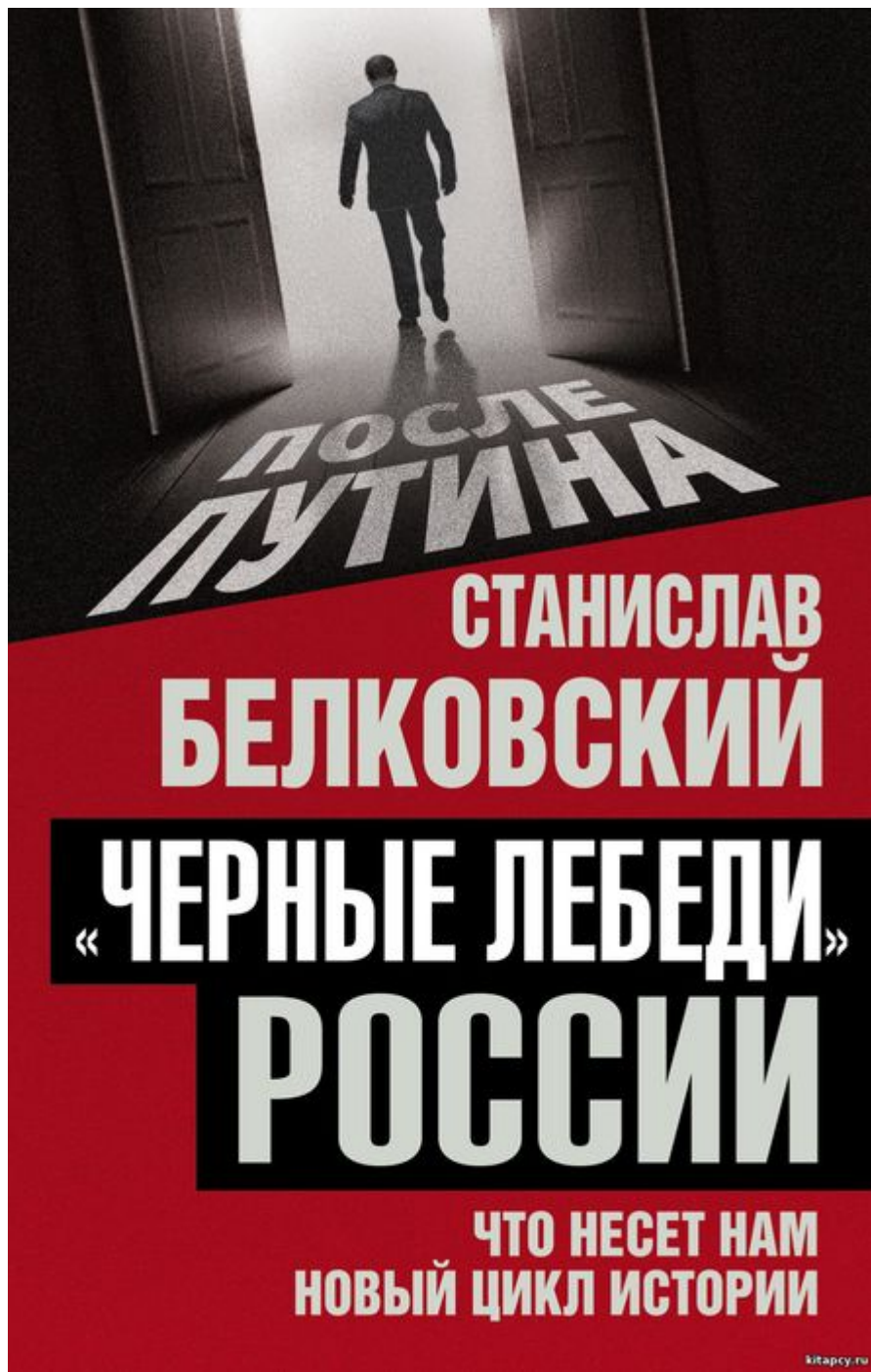
Busuň hökümeti bilen ýakyn hyzmatdaşlyk açmaga meýil bildiren Putiniň sabyr-takaty NATO-nyň 2004-nji ýyldaky giňemesi bilen dolup-daşypdy. Bolgariýanyň, Rumyniýanyň, Slowakiýanyň, Sloweniýanyň yzy bilen öňki sowet respublikalary Estoniýa, Latwiýa, Litwa hem paktyň düzümine giripdi. Daşary syýasatda täze ugur kesgittän rus lideri 2007-nji ýylyň 10-njy fewralynda Mýunhende geçirilen Howpsuzlyk konferensiýasynda ABŞ-na we NATO berk duýduryşlary berýärdi.

Elbetde, Russiýa Ýelsindir Putiniň NATO goşulma islegini dilllenmezden öňem Günbataryň isleýşi ýaly hereket edýärdi. Şol sanda «gojaman Russiýanyň» pakta goşulaýmagy hiç aňsat däldi. Galyberse-de, olam ABŞ-dan soň harby blogyň iň esasy agzasy hökmünde iň bolmanda Germaniýa ýaly agramy bar döwlet kimin hereket etjek bolardy. Özünü NATO-da Pribaltika respublikalary ýaly maýda ýurtlaryň arasynda «deňhukukly agza» hökmünde kabul edilmegi bilen hijem ylalaşmazdy.

Russiýany NATO guramasyna we Günbataryň başyny çekýän syýasy-ykdysasy sistemasyna uýgunlaşdyrmak juda kyn bolardy. Emma hemme zada garşy şeýle çykalga bardy we bu synag edilip bilnerdi.

Edil häzir gelip ýeten ýerimize ser salyň. Özünden ejiz goňşy ýurduna çozan Russiýa, oňa garşy goranýan Günbatar we gitdigiçe Üçünji jahan uruşynyň atom bombalarynyň tüssesini ýeňsesinde duýýan adamzat...

Häzirki ýagdaýymyz şondan gowumy? Ýagny iň bolmanda Russiýany NATO we Günbatar sistemasyna goşma kynçylyklary bilen deňeşdirilmegi mümkin saýylyp biljek derejede kyn şertlere düşmedikmi näme?

• **Ýarag söwdagärlerine ýalkymly salam!**

Ýokarda ýazanlaryma güläýjek, meni samramakda aýyplap biläýjek okyjylaram bolup biler. Netijede «taryh şert galybyny kabul etmeýär», şeýle dälmi? Emma bulary görmek-bilmek, pikirlenmek, belkäm şu gün we ertir peýdamyza bolup biler.

Häzirki döwrüň dünýäsi ýalan-ýaşryklar, agressiýalar bilen şekillenýär we bolup geçýän masgaraçylyklar şobada adaty, bolaýmaly zat ýaly, gündelik durmuşyň bir bölegine öwürlip bilýär.

Meselem, dünýäde parahatçylygy goramak boýunça hemmelerden has

köp jogapkärçilik duýmaly BMG-nyň Howpsuzlyk Geňeşiniň hemişelik agzasynyň (ABŞ, Russiýa, Fransiýa, Hytaý, Angliýa) dünýäde iň köp ýarag öndürýän we satýan alty ýurduň başidigi (Germaniýa Angliýadan öňe geçdi) size geň görnenokmy?

Makalamyň adynda «nato kelle, nato mermer» sözünden gelip çykan söz oýnatmasyny goýdum (grek dilinde “Na to kefari na to mermari” gödek dilde aýdylanda “ine kelle, ine mermer” manysyny berýär, gysgaça terjime edende «daşkelle»). Elbetde, NATO bulary «daşkelle» bolanlygyndan (ýa-da diňe «daşkelle» ýa «daşýürek» bolanlygyndan) edenok.

ABŞ-nyň Daşary işler ministriliginiň ýakynda öwünip diýen ýaly mälim eden habarnamasynda «ABŞ-nyň ýarag söwdasynyň geçen ýyl rekord girdeji bilen 238 milliard dollara ýetendigi» aýdylýar. 238 milliard dollar eýýäm iki ýyl bári elliden gowrak ýurduň Ukraina eden jemi ykdysady-harby kömegindenem köp.

ABŞ-nyň ýaragdan düşýän bu rekord ýarag girdejisine Russiýanyň, Fransiýanyň, Hytaýyň, Germaniýanyň, Angliýanyň we beýleki döwletleriň ýarag söwdasyndan düşýän girdejilerini-de goşuň...

Hem şu soraga hökman jogap beriň: Haýsysy has möhüm, ýüz müňlerçe ukrainalynyň we russiýalynyň gyrylmagydyr ýaralanmagymy ýa-da ýüz milliardlarça dollarlyk «rekord girdejimi»?

Hakan AKSAÝ.

01.02.2024 ý. Publisistika